

OSVRTI

SLAVIA 78 (2009.), seš. 3–4

Dvobroj časopisa *Slavia* posvećen dvjema slavljenicama, češkim paleoslavisticama Zoi Hauptovoj (*1929.) i Heleni Bauerovoj (*1949.) sadrži sljedeće priloge:

Наталија АНДРИЈЕВСКА, *За некои ретки зборови од Крнинскиот дамаскин во Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција* (219–226). Studija je posvećena leksičkoj analizi *Krninskoga damaskina*, rukopisa podrijetlom iz jugozapadne Makedonije, najvjerojatnije iz razdoblja između 1580. i 1610. U radu se analiziraju pojedine riječi iz toga rukopisa koji je ušao u građu *Речника на црковнословенскиот јазик од македонска редакција* koje nisu potvrđene u dostupnim staroslavenkim i crkvenoslavenskim rječnicima. Spomenuti se primjeri mogu podijeliti u nekoliko skupina: a) rječotvorne inovacije; b) riječi preuzete iz grčkoga (npr. *kinamonъ*, *sfungato*, *zografija*) c) novotvorenice kalkirane prema grčkim modelima, prevođenje grčkog privativnog alfa (α-) slavenskim prefiksom) *ne-* i *bez-*, npr. *beznožьъ ѡпрусъ*,

neblagočьstije ѡсѣβεια; d) riječi koje su potvrđene u nekim staroslavenskim spomenicima, ali su u *Krninskom damaskinu* uporabljene u drugom značenju.

Vesna BADURINA-STIPČEVIĆ, *Odломak Protoevanđelja Jakovljeva u hrvatskoglagoljskom Brevijaru Britanske knjižnice* (227–234). Tema je ovog članka jedan od najpopularnijih novozavjetnih apokrifa, *Protoevanđelja Jakovljevo*, koje je potvrđeno u više verzija u hrvatskoglagoljskoj književnosti. Autorica je utvrdila da latinskoj tradiciji ovoga apokrifa pripadaju prijevodi kompilacije *De conceptione Mariae* u dva hrvatskoglagoljska brevijara iz 14. i 15. stoljeća, a slavensku tradiciju grčkoga protoevanđelja slijedi više tekstova. U *Brevijaru Britanske knjižnice* (London, British Library, sign. Ms. Add. 31.95.) iz 15. stoljeća, u lekcijama na Božić nalaze se čitanja iz *Protoevanđelja Jakovljeva*, gl. XVII.-XX. Ova su čitanja tekstološki podudarna glagoljskomu apokrifu, već poznatomu u stručnoj literaturi, a koji se nalazi u *Ljubljanskom brevija-*

ru (Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjižnica, sign. Ms 163/I) iz 15. stoljeća. Oba glagoljska apokrifa bliska su ćirilskim tekstovima bugarske redakcije. U odnosu na ćirilске apokriife i grčko *Protoevanđelje* glagoljski se tekstovi razlikuju zajedničkim interpolacijama. U studiji se donosi i kritičko izdanje odlomka *Protoevanđelja Jakovljeva* iz *Brevijara Britanske knjižnice* u latiničnoj transliteraciji s varijantama iz *Ljubljanskoga brevijara*.

Emilie BLÁHOVÁ, *Ke konkurenci adjektiv a pasivních participii v staroslověnině* (235–246). U studiji se promatra smjenjivanje pridjeva na *-ьнъ* i pasivnih participa u staroslavenskoj. Autorica nastoji utvrditi uvjete u kojima navedeni pridjevi mogu ili moraju biti uporabljeni umjesto pasivnih participa.

Konstrukcija deverbativnih pridjeva (tj. participa) i semantički odgovarajućih denominativnih pridjeva (potvrđenih u nekim primjerima i u značenju pasiva ili u pasivnoj konstrukciji) nudi zanimljivu građu za proučavanje nastanka i razvoja najstarijega slavenskoga književnoga jezika – staroslavenskoga.

Václav ČERMÁK, *Hlaholice v Diadochu Bartoloměje Paprockého z Hlahol* (247–258). Rad je posvećen najmlađoj potvrdi glagoljske pismenosti u Češkoj. Autor analizira staročeški glagoljski tekst koji je tiskan u *Diadochu* (1602.) Bartoloměja Paprockoga iz Hlahola. Analizom do sada neproučene građe utvrđeno je da se predložak glagoljskih tekstova koje je tiskao Bartoloměj Paprocký iz Hlahola u *Diadochu* može

povezati s djelatnošću emauskoga glagoljaškoga kruga, odnosno smjestiti u drugu polovicu 14. st.

Margaret DIMITROVA, *Adaptation of Greek Feminine α -Declension Nouns Ending in $-\eta$ in Medieval Slavonic Sources: The Evidence of Croato-Glagolitic Missals* (287–302). Autorica u članku analizira imenice (opće i vlastite), koje se u srednjovjekovnim slavenskim rukopisima uzimaju kao prijevod grčkih imenica *a-deklinacije* s završetkom *-η*. Rad se temelji na građi iz osam hrvatskoglagoljskih misala iz 14. do 15. stoljeća te drugih rukopisa južnoslavenskoga i istočnoslavenskoga podrijetla od 10. do 15. stoljeća.

Marcello GARZANITI, *Текстология рукописной традиции славянско-го Евангелия* (303–312). Autor ističe da se u proučavanju pisane tradicije slavenskoga evanđelja sporna pitanja najčešće rješavaju samo na osnovi tradicije slavenskoga prijevoda evanđelja. No, napominje da postoje i primjeri u kojima grčka pisana tradicija može ponuditi bolje razumijevanje slavenske. U tom je smislu, ističe autor, iznimno važan blizak odnos između grčkoga predloška i njegova slavenskoga prijevoda, pri čemu pozitivno vrednuje suvremene analize grčkoga teksta Evandělja i njegove povijesti, koje se u novije vrijeme razvijaju ponajprije u Njemačkoj (Institut für neutestamentliche Forschung u Münsteru). Prema autoru, usporedba rezultata suvremenoga studija novozavjetnoga grčkoga teksta s izdanjima slavenskih evanđelja može po-

moći pri određivanju u kolikoj je mjeri grčki tekst utjecao na karakter slavenskih prijevoda te pokazati na koji se način odražava prevoditeljska metoda slavenskih prevoditelja i uređivača. Studij navedene problematike M. Garzaniti shvaća u širokom smislu kao sastavni dio tekstološke kritike evanđelja općenito, proučavanja crkvenoslavenskoga jezika u širokom kontekstu i sl. Nadalje, drži da je prikladno proučavati ne samo arhaične tekstove već i kasniju tradiciju, jer se u drugoj polovici 14. st. očituje snažan utjecaj bizantskih tekstova. Teorijski je dio studije dopunjen ilustrativnim materijalom.

Dagmar CHRISTIANS, *Dubletten bei der Übersetzung griechischer Komposita im ostslavischen Gottesdienstmenäum* (313–326). Na temelju građe iz tekstova istočnoslavenskih služabnih mineja autorica dokazuje da su neke grčke složenice koje su sastavni dio specifičnih himnografskih leksema, stvarale velike poteškoće slavenskim prevoditeljima. Umjesto cjelovite zbirke slavenskih ekvivalenata autorica registrira različite dublete, koje su često nove riječi sastavljene *ad hoc*.

Искра ХРИСТОВА-ШОМОВА, *Паремейные чтения из книги Иова в Триодях* (327–348). Pet lekcija iz *Knjige o Jobu* sastavni je dio slavenskoga parimejnika, pri čemu predstavljaju čitanja od ponedjeljka do petka Velikoga tjedna. Od 13. stoljeća te su lekcije bile uključene u triodne knjige. Pojavljuju se u osam Trioda (od 13. do 17. stoljeća) u *Grigorovičevu parimejniku* i u tri cjelo-

vita prijevoda *Knjige o Jobu* (autorstvo najstarijega među njima pripisivano je Metodu, druga dva teksta potječu iz 15. stoljeća). Usporedbom sačuvanih tekstova Trioda mogu se izdvojiti dvije skupine, i to starija redakcija (staroizvodni Triod) i novija redakcija (novoizvodni Triod). Autorica navodi da je tekst parimija starije redakcije Trioda istovjetan s tekstom parimejnika. Također pretpostavlja, da je taj triodni tekst bio preuzet iz parimejnika i stoga ne predstavlja novi odnosno samostalan prijevod. Tekst nove redakcije Trioda bio je revidiran i uređivan prema normama i principima redakcije s Athosa, premda na pojedinim mjestima nova redakcija nije tekstualno ujednačena – u nekoliko rukopisa dolazi do korespondencije s tekstom parimejnika i starije redakcije Trioda, dok je tekst bio revidiran. Stoga je, prema autoričinu mišljenju, moguće govoriti o postojanju dviju verzija nove redakcije čitanja iz *Knjige o Jobu*.

Валерия ЕФИМОВА, *К вопросу о способах номинации лица в старославянском языке* (349–356). Rad je posvećen načinu označavanja lica u staroslavenskom. Utvrđivanje je tvorbenih načina u staroslavenskom povezano s dijeljenjem njegova leksičkoga inventara na dva dijela – na »stare« leksičke jedinice kao sastavni dio prvotnoga slavenskoga leksika te na leksik »mlađega« tipa.

Гордана ЈОВАНОВИЋ, *Српска јеванђеља из XIII века – њихов текстолошки склоп и лексика* (357–362). Ranija su istraživanja četveroevanđelja

srpske provenijencije iz 13. i početka 14. stoljeća omogućila identificiranje dviju tekstoloških skupina. Prvu tvore: *Raškohilandarsko* i *Mokropoljsko četveroevanđelje*, a drugu: *Vojvodsko, Šišatovačko, Bogdanovo evanđelje* te *Evanđelje kralja Dušana*. Kao što navodi autorica, za te verzije teksta karakterističan je npr. različit stupanj uporabe arhaičnoga i mlađega leksika, koji se u različitoj mjeri pojavljuje u biblijskom tekstu.

Томислав ЈОВАНОВИЋ, *Посебна варијанта Варуховог откровења у српском препису с почетка XVI века* (363–378). Među slavenskim se prijevodima *Varuhova viđenja* mogu razlikovati dvije osnovne verzije – duga i kratka. Duga verzija pripada grčkomu tipu toga apokrifna, sačuvanu u trima redakcijama koje su potvrđene jedino na slavenskom jugu. Kraća je verzija poznata zahvaljujući trima ruskima opisima. Kasnije su u zbirku tekstova spomenute kratke redakcije uvrštena daljnja dva južnoslavenska opisa (makedonska i srpska redakcija crkvenoslavenskoga). Autor u ovom radu posvećuje pozornost rukopisu srpske redakcije csl. iz prvoga desetljeća 16. stoljeća koji se nalazi u Narodnoj biblioteci Srbije u Beogradu pod signaturom br. 706. T. Jovanović je, ponajprije na temelju tekstoloških argumenata, došao do zaključka da proučeni tekst srpske provenijencije predstavlja mješovitu verziju kratke i duge varijante *Varuhova viđenja*. Na kraju studije je izdanje teksta.

Helmut KEIPERT, *Das Kirchen-*

slavisch-Kapitel in A. S. Budilovičs Общеславянский язык (1892) (379–389). Autor se bavi kontroverznom publikacijom u dva sveska: *Общеславянский язык в ряду других общих языков древней и новой Европы* A. S. Budiloviča (1846.–1908.). Budilovič svoju preporuku za upotrebu ruskoga jezika kao zajedničkoga jezika svih Slavena potkrepljuje lingvističko-sociološkim pretpostavkama i argumentima.

Лилјана МАКАРИЈОСКА *Кон глаголската префиксација во македонските црковнословенски текстови* (397–406). Autorica se u radu bavi prefiksacijom glagola u makedonskom tipu csl. jezika. Analiza prefiksacije kod glagola omogućuje utvrđivanje čestotnosti pojavljivanja određenih prefiksa i njihovih varijanata. Kao što autorica navodi, njihova čestotnost može biti rezultat mnogih utjecaja, npr. pisarske tradicije, dijalektalnih utjecaja, utjecaja predloška ili izravno tvorbenoga modela prema kojemu se dani glagol tvori, ili bilo kako motiviranoga (npr. stilistički) individualnoga izbora autora tekstova. Znatan je dio studije posvećen raščlambi pojedinih prefiksa s potvrdama iz makedonskih tekstova.

Ľubor MATEJKO, *Poznámky o najstaršej cyrilskej rukopisnej pamiatke zo Slovenska* (407–411). Najstariji poznati ćirilski spomenik u Slovačkoj su dva pergamentna listića, tradicionalno označavana kao *Ostrožnické zlomky*. Spomenik je 1927. g. našao I. Paňkevyč, koji je prvi dao osnovni opis spomenika – rukopis je datirao u 11. do 12. st. i ve-

zao ga s istočnoslavenskim prostorom. Premda taj spomenik neko vrijeme nije privlačio pozornost istraživača, ima veliku vrijednost, ponajprije kao svjedok ćirilometodske tradicije u Slovačkoj povezane s kultom sv. Dimitrija, a potom i kao potvrda o postojanju bizantskoga obreda u istočnoj Slovačkoj u 11.–12. stoljeću. Autor kritički razmatra obje pretpostavke i drži da su sačuvani ulomci dio nekoga prvotno većega kodeksa, koji je u Slovačku donesen koncem 15. ili u 16. stoljeću.

Tomáš MIKULKA, *Ke Klimentově Pochvale Čtyřiceti mučedníkům* (412–418). Autor navodi pretpostavku I. Dobrevu da je prvi prijevod kratkoga panegirikomartirologija (minejskoga spisa s tekstovima za najvažnije praznike u godini) nastao vrlo brzo nakon dolaska Ćirilovih i Metodovih učenika u Bugarsku. Sastavni dio spisa moglo je biti i *Slovo o četrdeset sebastenskih mučenika*, posvjedočeno u *Suprasaljskom zborniku*, *Germanovu zborniku*, *Makarijevim čitaćim minejima*, u hrvatskoglagoljskom fragmentu pasionalu iz 13. stoljeća koji je objavio Stjepan Ivšić u *Zborniku kralja Tomislava*¹ i u jednome sjevernoruskom rukopisu koji je izdao A. I. Sobolevski.

Prema starijim su istraživanjima postojala dva (prema H. Keipertu vjerojatno i tri) prijevoda ovoga *Slova*, jedan stariji, vjerojatno nastao po dola-

sku Metodijevih učenika u Bugarsku, i drugi preslavski. Na osnovi tekstološke usporedbe autor studije došao je do zaključka da je stariji prijevod sadržan u *Germanovu zborniku*, u *Sobolevskom rukopisu*, u tekstu u drugom dijelu *Suprasaljskoga zbornika*, i u hrvatskim odlomcima, dok preslavski prijevod predstavlja odgovarajuća verzija u *Makarijevim čitaćim minejima* i u tekstu u prvom dijelu *Suprasaljskoga zbornika*. T. Mikulka prihvaća pretpostavku H. Keiperta da je verzija u *Suprasaljskom zborniku* sastavljena od dvaju različitih starih prijevoda.

Eva PALLASOVÁ, *Poznámky k sémantické interpretaci modálních konstrukci dativu s infinitivem v staroslověnských textech* (419–424). Staroslavenski je jezični sustav sačuvao lingvističko stanje u povijesnom razdoblju prije razvoja apstraktne koncepcije modalnosti u slavenskim jezicima. Staroslavenski je obuhvaćao i konstrukcije bez eksplicitna označavanja načinskoga modalnoga određenja pomoću leksikalnih specifikatora. Sastoji se od glagola *biti*, infinitiva i dativnoga subjekta. Slavenska je dativno infinitivna konstrukcija s glagolom *biti* razvojno vrlo stara i može se, prema E. Pallasovoj, pretpostaviti da vuče podrijetlo iz indoeuropske konstrukcije tipa *mihi est* s posesivnim značenjem.

Ivanka PETROVIĆ, *Hrvatskoglagoljski Krčki pasional iz 13. stoljeća* (425–436). Autorica se bavi hrvatskoglagoljskim fragmentarno očuvanim kodeksom iz 13. stoljeća koji je nazvala

¹ Podroban opis ovoga fragmenta, koji je autorica nazvala *Krčki pasional*, objavljen je na stranicama ovoga časopisa, v. I. PETROVIĆ (425–436). (Uredništvo)

Krčki pasional. Sadržajno to je fragment pasionala odnosno legendarijahomilijara, a danas ima samo tri folija. Spomenik je unatoč neveliku opsegu bitan izvor za poznavanje rane hrvatske hagiografske i apokrifne literature s obzirom na to da sadrži fragmente: *Pasiju četrdeset sebastenskih mučenika, Pasiju sv. Jurja i Pseudo-Prohorovih Djela Ivanovih*. Kodeks se čuva u Arhivu bivše Staroslavenske akademije u Krku.

Анна А. ПИЧХАДЗЕ, *Преславский полный апракос как свидетель кирилло-мефодиевского перевода Евангелия (437–446)*. Rad A. A. Pičhadze posvećen je preliminarnom tekstološkomu popisu »preslavске редакције« crkvenoslavenskoga prijevoda evanđelja. Autorica uz ostalo dokazuje, da u određenim primjerima »preslavski tekstovi« mogu biti bliži »prvobitnomu« slavenskomu prijevodu od drugih tekstova. Autorica gore navedenu tvrdnju potkrjepljuje primjerima triju biblijskih varijanata: *naroda radi / vasъ radi* J 12,30; *propęť / raspęť* Mt 27,22, *книжьникъ / книжьчij* Mt 13, 14, 15, 23.

Zdenka RIBAROVA, *Poznámky k slovní zásobě parimejních čtení z Vatašské mineje (447–453)*. Rukopis *Vatašski praznični minej* potječe iz 1453. g. i ulazi u izvore: *Речника на црковнословенскиот јазик од македонска редакција*. Autorica pokazuje izrazito razlikovanje spomenika od starijega parimejnoga prijevoda i u isto vrijeme povezanost s novom redakcijom stsl. biblijskoga teksta. Leksik parimejnih čitanja znakovit je zbog uporabe bogata

izbora leksičkih sredstava, koja pokazuju neke novije razvojne procese crkvenoslavenskoga leksika i nov odnos prema normama književnoga jezika. Uz snažnu tendenciju uvođenja inovacija u leksički fond, što je zajedničko i redakciji s Athosa, može se uočiti i česta uporaba leksičkih sredstava naslijede-nih iz prijašnjih razdoblja.

Vladimír ŠAUR, *Bulharská nářečí a jejich zápisy v staroslověnských a církevněslovanských památkách (454–460)*. Za utvrđivanje izvornih oblika staroslavenskih riječi bitan je materijal južnoslavenskih, osobito bugarskih narječja. Autor u studiji nastoji dokazati pretpostavku da su pisari u (najstarijem) staroslavenskom razdoblju potjecali iz različitih područja, zbog čega su unosili regionalne, odnosno govorne oblike, i u staroslavenske tekstove. Autor se usredotočuje na izabrane pojave, posebice, one na fonološkoj razini. Osobitu pozornost posvećuje refleksima jerova, a sastavni su dio izlaganja i nove etimologije riječi *razъtъnica* i *slъza*.

Анатолий А. ТУРИЛЮВ, *О датировке и происхождении рукописи Гомилиария Михановича (461–468)*. Studija je posvećena jednomu od bitnih pitanja vezanih za *Mihanovičev homilijar*, a to je pitanje njegove atribucije. A. A. Turilov je uspio identificirati prvoga pisara srpskoga rukopisa (tradicionalno datirana u posljednju četvrt 13. stoljeća) kao monaha Nikolu. Bio je iguman manastira u Studenici, a 1329. godine je na zahtjev srpskoga arhibiskupa Daniila II., prepisao pergamentno aprakosno eva-

nđelje, čiji se fragmenti čuvaju u Ruskoj državnoj knjižnici u Moskvi te u fondu Britanske knjižnice.

Radoslav VEČERKA, *Vývojslabých jerů po sonorách* (469–480). R. Večerka navodi da je nestanak slaboga poluglasa nakon zvonačnika (dakle i nestanak prvobitnih slogova, čiji su nositelji bili poluglasi) protekao u prvom razdoblju u skladu s tzv. Havlikovim pravilom. Zvonačnici su na početku riječi ispred suglasnika, unutar riječi između suglasnika i na kraju riječi nakon suglasnika ispred stanke tvorili tzv. sporedne slogove. Njihova je zastupljenost u riječi vodila prema »lomljenoj« crti sonorosti u sklopu jednoga sloga. Zbog poteškoća pri njihovu izgovoru u slavenskim se jezicima razvila tendencija ka nelomljenom toku zvonkosti tako da su sporedni slogovi bili na različite načine preslogovljeni ili su uklonjeni. Sačuvali su se jedino u ponekim izgovornim tipovima u nekim od slavenskih jezika. Neujednačen razvoj sporednih slogova odražava se u arealnoj diferencijaciji slavenskoga jezičnoga područja.

Miroslav VEPŘEK, *Modlitba vyznání hříchů z Jaroslavského sborníku* (481–490). Crkvenoslavenska *Molitva ispovijedanja grijeha* zapisana u tzv. *Jaroslavskom molitveníku*, ruskocrkvenoslavenskom rukopisu iz 2. polovice 13. stoljeća, uobičajeno se svrstava među tekstove češkoga podrijetla. Autor u publiciranoj studiji potkrjepljuje hipotezu o češkom podrijetlu teksta trima argumentima: 1) potvrđuje se pretpostavka da je molitva bila prevedena

s latinskoga originala (paralelni tekst predstavlja lat. molitva *Confessio sancti Patricii*); 2) usporedba varijanata tekstova pojedinačnih verzija latinske molitve sa sačuvanom crkvenoslavenskom verzijom dokazuje da su slavenskomu prijevodu najbliži latinski rukopisi iz 11. stoljeća; 3) *Molitva ispovijedanja grijeha* sadrži neke bohemizme i leksičke podudarnosti s ostalim spomenicima češke redakcije crkvenoslavenskoga.

Светлана О. ВЯЛЮВА, *Возращение утраченного (глаголические заветания XV в.)* (491–498). U studiji autorica predstavlja građu dviju starijih hrvatskoglagoljskih oporuka. Osim osam rukopisa, koje su sredinom 19. stoljeća objavili I. Kukuljević-Sakcinski i Đ. Šurmin, dva je rukopisa pronašao I. Berčić u knjižnici obitelji Fanfogna u Zadru. Nakon smrti I. Berčića izgubili su se točni podatci o mjestu čuvanja rukopisa te se više od sto godina smatralo da su zagubljeni. Spomenuta dva spomenika ponovno su nađena u Berčićevoj zbirci u Rukopisnom odjelu Ruske nacionalne biblioteke u Petrogradu. Autorica pokazuje da su obje oporuke iz 2. polovice 15. stoljeća i iz dalmatinske sredine. Sastavni je dio studije i preslika obaju zapisa i njihova latinična transliteracija.

Stanislav ŽAŽA, *Širší funkce řeckého bezpředložkového dativu a jejich protějšky v latině a ve staré ruštině* (499–508). Studija se nadovezuje na općenitije autorovo razmatranje funkci-

ja dativa i dativa neizravnoga subjekta.² Autor govori o široj funkciji besprijedložnoga adverbijalnoga dativa, tj. padeža s kojim su se u antičkome grčkom kao rezultat padežnoga sinkretizma stopili lokativ i instrumental. Autor prati odgovarajuće paralele tih funkcija u latinskom i staroruskom jeziku u kojima jednostavnomu grčkom dativu uz dativ i lokativ (djelomično još uvijek bez prijedloga) odgovara i instrumental.

Zaključno konstatira da grčkomu dativu u funkciji lokativa mjesta i vremena u latinskom odgovaraju relikti lokativa (većinom genitivnoga oblika) i ablativ, dok se u staroruskom uz besprijedložni lokativ (većinom kod vlastitih imena) upotrebljava i instrumental. Grčkomu dativu u funkciji instrumentala sredstva i socijativnoga instrumentala u latinskom odgovara ablativ, a u staroruskom instrumental.

FRANTIŠEK ČAJKA

Prijevod sa češkoga: Slavomira Ribarova

---

² ŽAŽA, S., Staroruský dativ nepřímého subjektu v zrcadle antických jazyků (řečtiny a latiny), in: *Varia Slavica. Sborník příspěvků k 80. narozeninám Radoslava Večerky*, edd. Janyšková, I. – Karlíková, H., Praha 2008, s. 231–239.